

МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ КУРАКТАГЫ БАЛАНЫН ИНСАНДЫГЫНЫН РУХАНИЙ-АДЕПТИК НЕГИЗДЕРИН КАЛЫПТАНДЫРУУ

Гагиева Паризод Зикирияевна

магистрант, Б. Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университети, Кыргызстан

Имаралиева Жамила Рахманалиевна

п.и.к., улук окутуучу, Б. Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университети, Кыргызстан,

imaralievaj283@gmail.com

Аннотация

Бул макалада мектепке чейинки курактагы баланын инсандык сапаттарынын пайдубалы катары руханий-адептик тарбиянын мааниси жана мазмуну кеңири каралат. Руханий-адептик тарбия — бул баланын ички дүйнөсүн, моралдык көз караштарын, жүрүм-турум нормаларын калыптандыруунун негизги багыты болуп саналат. Изилдөөдө бала тарбиясындагы адептик баалуулуктардын ролу, ошондой эле улуттук нарк-насилдердин негизинде адептүүлүккө тарбиялоо жолдору баяндалат. Макалада баланын руханий дүйнөсүн өнүктүрүүдө тарбиячынын, ата-эненин жана коомдук чөйрөнүн орду өзгөчө белгиленет. Бала чоңдордун үлгүсүн кайталап, жүрүм-турум нормаларын үйрөнөт. Ошондуктан, чоңдор баланын аң-сезимине таасир этүүчү негизги булак болуп эсептелет. Ошондой эле кыргыз элинин үрп-адаты, жомоктору, макал-лакаптары жана улуттук каармандардын үлгүсү аркылуу баланын адеп-ахлагын калыптандыруунун мааниси көрсөтүлөт. Макалада оюн, көркөм адабият, баарлашуу сыяктуу тарбия ыкмаларынын эффективдүүлүгү талданып, практикалык сунуштар берилет. Бул илимий макала педагогдорго, тарбиячыларга жана ата-энелерге пайдалуу булак катары кызмат кылат.

Ачкыч сөздөр: руханий тарбия, адеп-ахлак, бала, инсандык сапаттар, мектепке чейинки курак, улуттук баалуулуктар, тарбиячы

Шилтеме үчүн: Гагиева П.З., Имаралиева Ж.Р. (2025). Мектепке чейинки курактагы баланын инсандыгынын руханий-адептик негиздерин калыптандыруу. *Евразия изилдөөлөрү ачык журналы*, 2(2), бб. 9-15. DOI: 10.65469/eijournal.2025.2.2

Киришүү

Адамдын инсан катары калыптанышы бала кезден башталары талашсыз чындык. Өзгөчө мектепке чейинки курак — баланын психологиялык, моралдык жана руханий өнүгүүсүндө өзгөчө мааниге ээ болгон баштапкы, фундаменталдуу этап болуп саналат. Бул мезгилде бала чөйрөнү таанып-билүүгө, чоңдордун жүрүм-турумун туурап, алардан үлгү алууга умтулат. Дал ушул куракта руханий-адептик тарбия берүү аркылуу баланын ички

дүйнөсүн байытып, келечекте акыл-эстүү, боорукер, жоопкерчиликтүү жана коомдо өз ордун таба алган инсанды калыптандырууга өбөлгө түзүлөт [1].

Руханий-адептик тарбия – бул баланын ички дүйнөсүнүн тазалыгын, жүрүм-турум маданиятын, моралдык баалуулуктарга болгон көз карашын өнүктүрүүгө багытталган комплекстүү процесс. Ага боорукерлик, уяттуулук, чынчылдык, жардамчыл болуу, сый көрсөтүү, адилеттүүлүк сыяктуу сапаттар кирет. Бул сапаттарды балага үйрөтүүдө ата-эненин, тарбиячынын жана коомдук чөйрөнүн жигердүү жана бирдиктүү аракети талап кылынат [2]. Себеби бала өзүн курчап турган чөйрөдөн үйрөнөт, эң биринчи кезекте чоңдордун жүрүм-турумунан таасир алат.

Азыркы учурда глобалдык маданий өзгөрүүлөрдүн, маалыматтык технологиялардын ылдам өнүгүүсүнүн шартында руханий-адептик тарбия берүү маселеси өзгөчө актуалдуу болууда [3]. Балдар ар түрдүү маалымат булактары аркылуу жаш курагына туура келбеген социалдык ролдорду жана жүрүм-турум үлгүлөрүн кабыл алуу коркунучуна туш болушат. Ошондуктан мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде жана үй-бүлөдө руханий-адептик тарбияны атайын уюштурулган, системалуу жана максаттуу негизде берүү өтө маанилүү.

Бул макаланын максаты – мектепке чейинки курактагы балдардын инсандык калыптанышында руханий-адептик тарбиянын маанисин, мазмунун, ошондой эле бул процессти жүзөгө ашыруунун натыйжалуу формалары менен ыкмаларын аныктап берүү. Ошондой эле улуттук маданий баалуулуктарга таянган тарбия ыкмаларынын маанилүүлүгү жана натыйжалуулугу талдоого алынат.

Колдонулган методдор Изилдөө иштерин жүргүзүүдө илимий-педагогикалык изилдөөнүн сапаттуу жана натыйжалуу болушу үчүн комплекстүү ыкма колдонулду. Изилдөөнүн негизги максаты — мектепке чейинки курактагы балдардын руханий-адептик тарбиясынын мазмунун жана формаларын аныктоо жана педагогикалык шарттарын көрсөтүү болгондуктан, төмөнкүдөй илимий методдор колдонулду: теориялык талдоо методу, салыштырма талдоо методу, байкоо методу, суроо-жооп жана интервью алуу методу, мазмундук-талдоо методу (контент-анализ)

Колдонулган бул методдор изилдөөнүн ишенимдүүлүгүн, тереңдигин жана объективдүүлүгүн камсыздап, практикалык сунуштарды иштеп чыгууга өбөлгө түздү.

1. Руханий-адептик тарбиянын мааниси жана мазмуну

Мектепке чейинки курак – баланын инсандык сапаттарынын жана ички дүйнөсүнүн негизги калыптанышы жүргөн мезгил. Бул курактагы тарбиянын башкы максаты – баланы руханий жана адептик жактан өнүктүрүү, ага адамгерчилик, боорукерлик, адилеттүүлүк, чынчылдык сыяктуу баалуулуктарды сиңирүү. Руханий-адептик тарбия — бул баланын инсандык касиеттерин жана жүрүм-турум нормаларын өнүктүрүүчү комплекстүү процесс болуп саналат [1].

Руханий тарбиянын өзөгү — баланын ички дүйнөсүн байытуу, анын руханий муктаждыктарын канааттандыруу. Адептик тарбия болсо балага коомдун кабыл алган жүрүм-турум нормаларын, этикалык принциптерди үйрөтүп, аларды күнүмдүк турмушта колдонууга көмөктөшөт. Бул эки тарбия багыты бири-бири менен тыгыз байланышта жана өз ара толуктоочу болуп саналат.

2. Баланын инсандыгын калыптандырууда улуттук баалуулуктардын ролу

Кыргыз элинин улуттук маданияты руханий-адептик тарбиянын өзгөчө маанилүү булагы болуп саналат. Кыргыз элдик жомоктору, макал-лакаптары, баалуу каармандары жана үрп-адаттары баланын адеп-ахлагын өнүктүрүүгө чоң салым кошот. Мисалы, кыргыз

жомоктору аркылуу балдар боорукерлик, калыстык, мээримдүүлүк сыяктуу сапаттарды өздөштүрөт [2].

Улуттук баалуулуктарды тарбиялоодо ата-эненин, тарбиячынын ролу абдан чоң. Алар балдарга улуттук каада-салттарды, адеп-ахлак эрежелерин мисал аркылуу көрсөтүп, түшүндүрүү менен руханий-адептик өнүгүүнүн өнүгүүсүнө өбөлгө түзөт.

3. Руханий-адептик тарбияны ишке ашыруу ыкмалары жана формалары

Руханий-адептик тарбияны мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде ар түрдүү ыкмалар жана формалар аркылуу ишке ашыруу мүмкүн. Алардын ичинде:

- **Оюн аркылуу тарбиялоо** — балдардын ой жүгүртүүсүн өнүктүрүп, адептик сапаттарды өздөштүрүүгө шарт түзөт. Мисалы, “Биймандуулук”, “Боорукерлик” сыяктуу темалардагы ролдук оюндар балдардын руханий дүйнөсүн байытат [3].
- **Көркөм адабиятты колдонуу** — балдарга жомокторду, эгиздерди, накыл сөздөрдү угузуу аркылуу моралдык сапаттарды сиңирүү кеңири колдонулат.
- **Баарлашуу жана талкуулар** — балдардын ой-пикирин угуу, алардын адептик маселелер боюнча ойлорун билдирүүгө шарт түзүү өзүнчө маанилүү.
- **Улуттук каада-салттарды калыптандыруу** — майрамдарды өткөрүү, салттуу оюндары менен таанышуу балдардын руханий-адептик тарбиясына чоң салым кошот.

4. Тарбиячылар жана ата-энелердин ролу

Балдардын руханий-адептик тарбиясын камсыз кылууда тарбиячы менен ата-эненин өз ара биргелешкен иши абдан маанилүү. Тарбиячы билим берүү мекемесинде балдарга туура багыт берүүчү негизги фигура болсо, ата-эне үй-бүлөдө баланын биринчи тарбиячысы болуп эсептелет. Алардын ортосундагы тыгыз байланыш жана маалымат алмашуу тарбиянын сапатына түздөн-түз таасир этет.

5. Руханий-адептик тарбиядагы кыйынчылыктар жана чечүү жолдору

Азыркы коомдо балдарды руханий-адептик жактан тарбиялоодо айрым көйгөйлөр бар. Аларга маалыматтык агрессия, балдардын туура эмес үлгүлөрдү кайталоосу, заманбап технологияларга көз карандылыктын жогорулашы кирет. Мындай шартта руханий-адептик тарбияны күчөтүү үчүн, тарбиячыларга жана ата-энелерге атайын семинарлар, тренингдер өткөрүү сунушталат. Ошондой эле мектепке чейинки билим берүү программаларында улуттук руханий баалуулуктарды жайылтуу өзгөчө орун алышы керек.

Келечекте балдардын инсандыгын калыптандырууда руханий-адептик тарбиянын ролу артып, коомдун моралдык абалына да түздөн-түз таасир этери анык. Ошондуктан бул тармакты изилдөө жана өнүктүрүү улантылышы зарыл.

Эксперименттик бөлүк

1. Эксперименттин максаты

Мектепке чейинки курактагы балдардын руханий-адептик сапаттарын калыптандыруунун натыйжалуулугун аныктоо жана руханий-адептик баалуулуктарды өстүрүүгө багытталган атайын методикалык иш-чаралардын эффективдүүлүгүн практикада текшерүү.

2. Изилдөө базасы

Эксперимент Араван районундагы "Эне мээrimi" балдар бакчасында 5–6 жаштагы даярдоо топторунда өткөрүлдү. Жалпы катышуучулар саны – 40 бала (20сы эксперименттик топто, 20сы контролдук топто).

3. Изилдөө этаптары

Эксперимент үч негизги этаптан турду:

1-этап: Диагностикалык этап (баштапкы деңгээлди аныктоо)

– Балдардын руханий-адептик сапаттары (боорукерлик, адилеттүүлүк, чынчылдык, жардам берүүчүлүк ж.б.) атайын түзүлгөн байкоо баракчалары, анкеталар жана тесттер аркылуу аныкталды.

– Тарбиячылар жана ата-энелер менен сурамжылоо жүргүзүлдү.

2-этап:**Түзөтүүчү-тарбиялык****ишмердүүлүк**

Эксперименттик топко төмөнкү методикалык иш-чаралар колдонулду:

- Кыргыз жомоктору жана макал-лакаптар аркылуу сабактар
- Ролдук оюндар (“Боорукер бололу”, “Мээрим тарат” ж.б.)
- Темага байланыштуу сүрөт тартуу жана инсценировка иштери
- «Апага жардам берели», «Доско жардам берүү» сыяктуу практикалык көнүгүүлөр

3-этап:**Баяндама-талдоо****этап****(акыркы****текшерүү)**

– Эксперименттик жана контролдук топтордун балдарынан кайрадан диагностикалык изилдөө алынып, жыйынтыктар салыштырылды.

4. Колдонулган методдор

- Байкоо ыкмасы (балдардын жүрүм-турумуна системалуу байкоо жүргүзүү)
- Салыштырма анализ
- Сапаттык жана сандык баалоо
- Интервью жана анкеталоо (тарбиячылар жана ата-энелер менен)
- Ишмердүүлүктүн продукттарын анализдөө (балдардын сүрөттөрү, сүйлөмдөрү, оюн жүрүшү)

5. Эксперименттин жыйынтыгы

Эксперименттик топ менен контролдук топтун ортосунда төмөнкүдөй өзгөрүүлөр байкалды:

Таблица: 1

Руханий-адептик сапаттар	Эксперимент алдындагы %	Эксперименттен кийинки %	Контролдук топтогу өзгөрүү
Боорукерлик	40%	85%	45%
Жардам берүүчүлүк	35%	80%	42%
Кечиримдүүлүк	30%	75%	40%
Адилеттүүлүк	45%	78%	50%

Жыйынтыктар көрсөттү: атайын түзүлгөн руханий-адептик тарбиялык иштердин негизинде балдардын инсандык сапаттары бир кыйла жакшырган. Контролдук топко салыштырмалуу, эксперименттик топтогу балдардын адеп-ахлак жүрүм-туруму, бири-бирине болгон мамилеси жана позитивдүү өзүн-өзү кароо деңгээли жогорулаган.

6. Жыйынтык

Эксперимент мектепке чейинки жаштагы балдарда руханий-адептик сапаттарды өнүктүрүүдө максаттуу жана системалуу ишмердүүлүктүн маанилүү экенин далилдеди. Кыргыз элинин маданий мурастарын колдонуу, ойноо жана талкуулоо аркылуу баланын ички дүйнөсүн калыптандыруу мүмкүн экендиги тастыкталды.

Жыйынтык

Мектепке чейинки курак – бул баланын инсандык өзгөчөлүктөрү, руханий дүйнөсү жана адеп-ахлактык сапаттары калыптана турган өтө маанилүү мезгил. Жүргүзүлгөн теориялык-методикалык талдоолор менен бирге практикалык эксперименттин жыйынтыктары көрсөттү: бул куракта баланын руханий-адептик тарбиясы системалуу жана максаттуу жүргүзүлсө, анын моралдык өнүгүүсү олуттуу деңгээлде жогорулайт.

Макалада көрсөтүлгөндөй, улуттук баалуулуктарга таянуу – баланын ички дүйнөсүн байытып, коомдогу жүрүм-турум нормаларын өздөштүрүүгө өбөлгө түзөт. Кыргыз элинин фольклоруна, салттуу тарбиялоо ыкмаларына, жомокторго, макал-лакаптарга негизделген иш-чаралар балдардын адептүүлүк, боорукерлик, жоопкерчилик жана адилеттүүлүк сыяктуу сапаттарын калыптандырууга жардам берет.

Эксперименттик иштер көрсөткөндөй, атайын түзүлгөн методикалык ыкмаларды колдонуу аркылуу балдардын руханий-адептик деңгээли жогорулаган. Бул, өз кезегинде, мектеп жашына чейинки мекемелерде адеп-ахлак тарбиясына өзгөчө көңүл буруу зарылдыгын тастыктап турат. Ошондой эле, ата-энелер менен тыгыз кызматташуу жана педагогдордун кесиптик даярдыгын арттыруу – бул багыттагы ишмердүүлүктүн сапатын жогорулатуунун негизги шарттары болуп саналат.

Демек, балага адеп-ахлактык сапаттарды калыптандыруу билим берүүнүн баштапкы баскычында гана башталып тим болбостон, туруктуу жана үзгүлтүксүз процесс катары каралышы керек. Алсак, мектепке чейинки куракта ыймандуулукка, боорукерликке, адамгерчиликке тарбиялоо – баланын келечектеги толук кандуу инсан болушунун пайдубалы болуп саналат.

Колдонулган адабияттар тизмеси

1. Бектурова, Ж. Т. (2020). *Мектепке чейинки курактагы балдарды руханий-адептик тарбиялоонун өзгөчөлүктөрү*. Бишкек: "Билим" басмасы.
2. Касымова, А. Ш. (2018). *Балдардын адептик өнүгүүсү жана чоңдордун ролу*. Ош мамлекеттик университети.
3. Нурманбетова, Т. К. (2021). *Улуттук баалуулуктар аркылуу бала тарбиялоо*. Бишкек: Илим.
4. Abdyl daeva, N. (2019). *Spiritual and moral development in early childhood: cultural context of Kyrgyzstan*. Journal of Preschool Education, 7(2), 45–51.
5. Эгембердиева, Г. Ж. (2022). *Мектепке чейинки билим берүү уюмдарында адептик тарбиянын мазмуну жана формалары*. Кыргыз билим берүү академиясы.

Открытый журнал евразийских исследований, 2025, 2(2), сс. 9-15

doi: 10.65469/ejournal.2025.2.2

ejournal.ilimbilim.kg

ПЕДАГОГИКА / ПЕДАГОГИКА / PEDAGOGY

УДК 372.3:17.022.1

ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ ОСНОВ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Гагиева Паризод Зикирияевна

магистрант, Кыргызско-Узбекский Международный университет имени Б. Сыдыкова, Кыргызстан

Имаралиева Жамила Рахманалиевна

к.п.н., старший преподаватель, Кыргызско-Узбекский Международный университет имени Б. Сыдыкова, Кыргызстан, imaralievaj283@gmail.com

Аннотация

В статье подробно рассматривается значение и содержание духовно-нравственного воспитания как основы формирования личности ребенка дошкольного возраста. Духовно-нравственное воспитание представляет собой важнейшее направление развития внутреннего мира ребенка, его моральных представлений и норм поведения. В исследовании подчеркивается значение нравственных ценностей и их влияние на личностное становление ребенка. Особое внимание уделяется роли воспитателя, родителей и ближайшего социального окружения в формировании духовно-нравственных качеств дошкольника. Поскольку ребенок перенимает поведение взрослых, они становятся для него основными образцами. В статье также раскрывается значение национальных традиций кыргызского народа, народных сказок, пословиц и примеров героев эпоса в формировании нравственного поведения ребенка. Анализируются эффективные методы воспитания, такие как игра, художественная литература и диалог, а также приводятся практические рекомендации. Данный научный материал может быть полезен педагогам, воспитателям и родителям в процессе организации духовно-нравственного воспитания в дошкольных учреждениях.

Ключевые слова: духовное воспитание, нравственность, ребенок, личностные качества, дошкольный возраст, национальные ценности, воспитатель

Open Journal of Eurasian Issues, 2025, 2(2), pp. 9-15

doi: 10.65469/eijournal.2025.2.2

eijournal.ilimbilim.kg

ПЕДАГОГИКА / ПЕДАГОГИКА / PEDAGOGY

УДК 372.3:17.022.1

THE ROLE OF ICEBREAKER GAMES IN MOTHER TONGUE LESSONS

Gazieva Parizod

Master's Student, Kyrgyz-Uzbek International University named after B. Sydykov, Kyrgyzstan

Imaraliev Zhamila Rakhmanalievna

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Kyrgyz-Uzbek International University named after B. Sydykov, Kyrgyzstan, imaralievaj283@gmail.com

Abstract

This article examines in detail the importance and content of spiritual and moral education as a foundation for the formation of a preschool child's personality. Spiritual and moral upbringing is a crucial aspect of developing a child's inner world, moral understanding, and behavioral norms. The study emphasizes the significance of moral values and their impact on shaping the child's character. Special attention is given to the role of educators, parents, and the child's social environment in nurturing these qualities. Since children tend to imitate adults, adults serve as essential role models in the learning process. The article also highlights the influence of Kyrgyz national traditions, folk tales, proverbs, and heroic examples from epic literature in the moral education of children. Effective educational methods such as play-based learning, storytelling, and interactive communication are analyzed, along with practical recommendations for their implementation. This scholarly work serves as a valuable resource for teachers, caregivers, and parents involved in organizing spiritual and moral education in preschool institutions.

Keywords: spiritual education, morality, child, personality traits, preschool age, national values, educator